ВИДАННЄ СОЮЗА ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНИ.

Др. БОГДАН БАРВІНСЬКИЙ,
ДІЙСНИИ ЧЛЕН „НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМ. ШЕВЧЕНКА У ЛЬВОВІ“.

ЗВІДКИ ПІШЛО ІМЯ „УКРАЇНА“?

ЦІНА 20 СОТ.

ВІДЕНЬ, 1916.

НАКЛАДОМ „СОЮЗА ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНИ“.
З друкарні Адольфа Гольцгавзена у Відні.

Відколи московський нарід загарбав історичне імя нашого народу „Русь, руський“[1], відтоді не може воно вже бути виключною власністю нашого народу. Та він сам найшов собі нове імя, неменше старе, як тамто: свої землї став прозивати „Україною“, а себе „українським“ народом, „Українцями“. „Україна“ означала первісно пограниче (пограничні землї). Первісне значіннє сього імени пояснив нам польський історик Ґрондский, котрий, пишучи в 1672 р. про козацько-польську війну, ось так поясняє чому вони зовуть ся „українськими“ (Ukrainscii): „Так вони зовуть ся, бо живуть у землях, положених наче на березї Польського Королївства з огляду на инші держави, як Волощина, котру відмежовує Днїстер і Дикі Поля, в сусїдстві татарських посїлостей. Бо беріг по польськи край: звідси Україна наче земля, положена на границї Королївства“.[2] Коли одначе для Польщі „Україною“ були тільки пограничні землї, які сусїдували з Волощиною й Татарщиною, то для цїлої Европи „Україною“ повинні були бути й були всї землї нашого народу. В українській народній піснї, приписуваній то Хмельницькому, то Мазепі, то Кальнишевському, в котрій представлена образово доля України, співаєть ся:

---

[1] Костомарів: Историческія монографіи, I, С.-Петербург 1872, ст. 61 „У южно-русскаго народа какъ будто было похищено его прозвище.“ Тільки в видї „Русин“ (декуди „Руснак“) заховало ся воно ще до сьогоднї яко виключна власність нашого народу в Галичинї, на Угорщинї й Буковинї. До сеї справи є окрема моя розвідка під з. „Історичний розвій імени українсько-руського народу“. Львів 1909. Вона появить ся по війнї в новім обробленню.

[2] Grondski: Historia belli cosacco-polonici, вид. в Пештї 1789. р. ст.19: „Sic dicti ideo, quod degant in iis provinciis, quae sunt sitae, quasi ad marginem Regni Poloniae, respectu aliorum regnorum, utpote Valachiae, quam dislimitat Tyras, et camporum desertorum versus ditiones Tataricas. Margo enim polonice Kray: inde Ukrajna, quasi provincia ad fines Regni posita“.

1*

„Ой, біда, біда чайці небозї,
Що вивела дїтки при битій дорозї“[3].

І справдї, як учить нас історія, всї землї нашого народу лежали при тій „битій дорозї“, куди „хто не йшов, той скубнув“. Переливали ся крізь них в Европу від непамятних часів дикі азійські орди; скубали їх цїлими віками то Поляки, то Угри, Литва й Москва, Татари й Турки. Тож імя „Україна“ на означеннє всїх земель нашого народу, се не видумка новійших часів, се імя, визначене для них історичною долею цїлих столїть. І в устах нашого народу не зараз імя „Україна“ стало означати всї землї, ним заселені, як не означало їх зразу й імя „Русь“. Щораз то ширше значіннє здобуває собі воно поволї, аж укінцї стає загально-народнїм іменем, для зазначення окремішности від московського народу, що став прозивати себе рівнож „руским“, а свої землї „Русю“.

Імя „Україна“ стрічаємо здавен-давна в історії й ґеоґрафії, в народнїй і штучній поезії.[4]

Та вже в найдавнїйших часах, не вважаючи на те, що зразу означало справдї тільки пограничні землї, є воно чимсь незвичайним. „Україна“ виступає деколи як уособленнє (персоніфікація), вона є чимсь живим, що вміє плакати над своєю недолею. Таке найдавнїйше уособленнє, найдавнїйшу персоніфікацію України можна бачити в звістцї Київської лїтописи про смерть князя Володимира Глїбовича в р. 1187: „О нем же Оукраина много постона“.[5] Ся Україна не означає всїх земель нашого народу, як то ми сьогоднї розуміємо, а є тут іще пограничем і означає Переяславщину. Те саме значіннє погранича мають і инші лїтописні згадки про Україну в XII і XIII ст., хоч уже без персоніфікації. І так та сама Київська лїтопись оповідає про

[3] Максимович: Украинскія народныя пѣсни. І. Москва, 1834, ст. 108.

[4] Звертаю увагу на цікаву статейку д. В. Черевка: „Руський“ і „український“ в „Дїлї“, 1914, ч. 92, 94 й 96.

[5] Полн. Собр. Русск. Лѣтоп., II, 2 вид. (1908 р.), ст. 653.

князя Ростислава Берладничича під 1189 р.: „Приѣхавшю же емоу ко Оукраинѣ Галичькои“ (галицьке Понизє)[6]. Галицько-Волинська лїтопись пише (під 1213 р.), як князь Данило „прия Берестии, и Оугровескъ, и Верещинъ, и Столпъе, Комовъ, и всю Оукраиноу“[7], або (під 1282 р.), як то князь Лєшко взяв був у князя Володимира Васильковича „село на Въкраиници именемъ Воинь“[8] (в обох разах галицьке Забуже, пограниче з Польщею).

Зате частїйше вже виступає Україна (Надднїпрянщина) як персонїфікація в часах козаччини. З часів татарських набігів походить пісня, що зачинаєть ся словами:

Зажурилась Україна, що нїгде прожити,
Гей, витоптала орда кіньми маленькії дїти“[9].

В думі про смерть гетьмана Свірговського (1574 р.) читаємо знов:

„*А Україна сумувала, —*
Ой, Україна сумувала,
Свого гетьмана оплакала“.[10]

А в одній пісні, що відносить ся до подій 1648 р., співаєть ся:

„*Гей, у лузї червона калина, гей, гей, похилила ся,*
Чогось наша славна Україна, гей, гей, засмутила ся.
А ми-ж тую червону калину, гей, гей, та піднїмемо,
А ми-ж свою славну Україну, гей, гей, та розвеселимо“[11].

З 80-их років XVII ст. походить вірша п. з. „Лямент України“, де Україна являєть ся рівнож персонїфікацією.[12] Вірша зачинаєть ся так:

---

[6] ibid. ст. 663. [7] ibid. ст. 732. [8] ibid. ст. 889. Тутже під р. 1268 назване пограничне польське населеннє на Забужу „Ляхове Оукраинянѣ“ (ст. 864; так в Іпатськім кодексї, Хлєбнїковсько-Погодінський кодекси мають „оукраиняне“).

[9] Антонович і Драгоманів: Историческія пѣсни малорусскаго народа, I, ст. 73.

[10] ibid. ст. 161.

[11] ibid. II, 1, ст. 50.

[12] Франко: Студії над українськими народнїми піснями (Записки Наук. Тов. ім. Шевч. т. 78 ст. 137—8).

„Ляментуетъ Оукраина изъ великимъ жалемъ,
Же будучи наполнена смуткомъ и печалевъ“.

Одначе найвиразнїйше виступає Україна як персонїфікація в драмі з 1728 р., приписуванїй то Теофану Прокоповичеви, то Теофану Трофимовичеви, п. з. „Милость Божія, Украину отъ неудобъ носимыхъ обидъ лядскихъ чрезъ Богдана Зиновія Хмельницкаго . . . свободившая . . .“.[13] Тут виступає Україна як особа, „о помощь и пособіе Божіе Хмельницкому во брани той проситъ“[14] і „радуется Богу, помощнику своему, и благодареніе возсылаетъ“.[15]

В XVI ст. усталюєть ся вже імя „Україна“ та приходить звичайно на означеннє середнього й нижнього Поднїпровя, хоч напр. ще й у самих початках XVII ст. згадують ся „starostowie ukrainy węgierskiej“ та „ukraina granic węgierskich“ попри „ukrainę kijowską a osobliwie podnieprski kraj“.[16] Як колись імя „Русь“, звязане первісно тїсно

[13] Антонович і Драгоманів, op. cit. II. 1, ст. 144—165.

[14] ibid. ст. 149.

[15] ibid. ст. 159. Кошовий говорить: „Вѣдаемъ, яко всѣмъ намъ Украина мати“ (ст. 147).

[16] Pisma Stanisława Żółkiewskiego. Wyd. August Bielowski. Львів, 1861, ст. 507 545 і 547. Годить ся завважати, що хоч і в Московщинї прийняло ся імя „Україна“ на означеннє пограничних земель, то одначе поза значіннє погранича воно нїколи не вийшло. Се видно ясно з усїх північних лїтописей, у котрих згадують ся все лишень „украйные мѣста“, „украйные люди“, „Украйна“, але нїколи в значінню всїх етноґрафічних московських земель, нїколи в значінню народнього імени, як напр. у нашого народу.

Ось вибір лїтописних згадок про „московську Україну“. В IV Новгородській лїтоп. (П. С. Р. Л. IV, ст. 154) згадано під р. 1481 „украйна за Окою“; в Воскресенській лїт. (ibid. VIII, ст. 207) згадана під р. 1480 „Украйна“ за рікою Угрою; під 1512 р. читаємо в нїй „на украйну, на Бѣлевскіе и на Одоевскіе мѣста“ (ст. 252), під 1513, „украйные мѣста“ (ст. 253); під 1517 р. „пришедъ на великого князя украйну, около Тулы и Беспуты“; „пѣшіе люди украйные“ (ст. 261); під 1518 р. „на великого князя украйну, ко Псковскому пригородку къ Опочкѣ“, „на украйну на ихъ вотчину на Путивльскіе мѣста“ (ст. 261); під р. 1532 „великому князю Василію и его сыну князю Ивану и ихъ украинамъ лиха никоторого не чинити“ (ст. 279); під р. 1541 „на Рязань, и на Угру, и въ Серпуховъ и по всей украйнѣ“ (ст. 296); в І Софійській лїтоп. (П. С. Р. Л. V, ст. 197) згадана під р. 1271 „украйна Псковска“ „взяша съ украйны нѣколико Пьсковскихъ селъ“.

з землею Полян і її осередком Київом, розширяєть ся поволї на щораз дальші землї, здобуваючи собі замісць дотепершнього ґеоґрафічного, етнїчне (народнє) значіннє, то б то, замісць означати одну частину земель нашого народу й її поселенцїв розширяєть ся на всї його землї й їх поселенцїв уже в значінню народу, а не якоїсь пограничної людности, так само й імя „Україна" здобуває собі поволї те саме значіннє та стає народнїм іменем. І як колись князь Олег сказав про Київ: „се буди мати городомъ Рускымъ",[17] так само й козаки вважали Київ серцем України (metropolis Ucrainae). В письмі з 1711 р., котре мали предложити Туреччинї, написали вони: „Як чоловікови без душі, так Українї годї жити без Київа"[18].

Рішучий зворот у розумінню значіння імени „Україна" спричинили війни Хмельницького. Наш нарід став почувати себе великою одиницею й відчувати спільну приналежність поодиноких земель, а старе історичне імя „Русь" стає відтодї не тільки тожсамим з іменем „Україна", але навіть починає йому уступати місця. Відживає стара память, котра сягає X ст. й котра не завмирала й у XVI ст., про те, що Русь і православє сягають по Вислу, по Краків („fines Russe extendente usque in Cracoa"[19]; „Russia montes Sarmaticos haud longe a Cracovia attingit"[20]; „Roxolania, quae Carpathios montes non longe ab urbe attingit Cracovia"[21]). Хмельницький уживає ще, правда, зарівно імени „Русь" і „Україна", але одного й другого в тім самім, етнїчнім (на-

---

[17] Полн. Собр. Русск. Лѣтоп. II. ст. 17.

[18] Колесса: Матеріяли до історії Козаччини з рр. 1709—1721, зібрані в Шведськім Державнім Архіві в Штокгольмі. Львів, 1910, ст. 12. „Tamquam ulli mortalium absque anima, ita quoque Ucrainae ablata Kiovia vivere est impossibile."

[19] Запис Оди, вдови Мєшка І. з 995 р. Monum. Poloniae histor, I. 449

[20] Herberstein: Rerum Moscoviticarum Commentarii (Historiae Ruthenicae Scriptores exteri saec. XVI. ed. Starczewski, I, ст. 4). Г. послував до Москви в рр. 1517 і 1525. Перше виданнє його твору 1549 р.

[21] Krasiński: Polonia (Mizleri de Kolof Historiarum Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae Collectio Magna, I. Varsaviae, 1761, ст. 418). Уперше надруковано твір канонїка Яна Красїньского († 1612 р.) в 1574 р.

роднїм) значінню. Деколи зі слів гетьмана бачимо його погляд, що „Русь“, се виключно т. зв. „полуднева Русь“, то є виключно землї нашого народу, а не зарівно землї нашого, московського й білоруського народу. Його слова: „Ale mi to Bóg dał, żem jest jednowładzcą samodzierzcą Ruskim“ [22] мають історичну основу, бо ще в XIII ст. галицький лїтописець назвав князя Романа Мстиславича „самодержцем усеї Руси“ [23] через те, що сей зібрав у своїх руках сливе всї українські землї, котрим одиноко прислугувало імя „Руси“. Й тому то Хмельницький міг підписувати ся „Hetman woyska Zaporowskiego y wszystkich Rusi“ [24]. По старім переданню й у Хмельницького сягала ся Русь аж по Вислу: „Wybiję z Lackiej niewoli naród Ruski wszystek“, каже він. „Pomoże mi tego czerń wszystka po Lublin, po Kraków“ [25]. Річ ясна, що не про полїтичні (державні), але про етноґрафічні (народнї) границї [26] думав тут Хмельницький, скоро рахував на поміч черни, що замешкувала землї по Люблин і Краків. І хоч уживає Хмельницький деколи імени „Україна“ в тіснїйшім значінню, в значінню провінції (одної частини земель нашого народу, Поднїпровя) попри Поділлє, Волинь, уживає його й у ширшім значінню, етнїчнім, у тім самім, що в иншім місцї імени „Русь“: „A stanąwszy nad Wisłą, powiem dalszym Lachom: „Sydite i mowczite, Lachy“. I Duków i Kniaziów tam zahonię; a będąli z Zawisla krzykać, znajdę ja ich tam pewnie. Niepostoi mi noga żad-

[22] Miaskowski: Dyaryusz podróży do Pereasławia 1649. (Michałowski: Księga pamiętnicza, ст. 374).

[23] П. С. Р. Л., II., ст. 715.

[24] Лист Хм. до султана з 14 X. 1648. (Arch. akt. daw. m. Krakowa. Acta Publica, I, збірник Pinocci). Цитат у Липинського: Stanisław Michał Krzyczewski. (Z dziejów Ukrainy, Kijów, 1912, ст. 181, пр. 2).

[25] Michałowski: Księga pam., ст. 375.

[26] Значіннє полїтичних і етноґрафічних границь таке: в полїтичних границях якоїсь держави містять ся й землї, заселені також иншим народом, як сей, до котрого дана держава належить; етноґрафічні границї означають землї, в котрих живе лиш один нарід, або бодай має переважаючу більшість.

nego Kniazia i szlachetki w Ukrainie“ [27]. Річ ясна, з зіставлення змісту (з контексту), що та Україна, де не буде ніодного польського князя та шляхтича, то всї українські землї по Вислу [28].

Погляд, що етноґрафічна Русь, Русь яко нарід, сягає по Вислу, найшов вислів рівнож і в проєктах подїлу Польщі 1657 р. „А договорено ся де у гетмана у Богдана Хмельницкого съ Ракоцею Венгерскимъ на томъ: городы по Вислу рѣку и въ которыхъ жили Рускіе люди благочестивые и церкви были“ [29], а в статях Дорошенка з 1669 р. читаємо: „Рускій народъ роздѣли ся нынѣ въ различные страны людей . . . изъ единые страны Премышля, Самбора и отъ града Кіева и дале даже на 12 миль, и съ другіе страны отъ рѣки Вислы“ [30]. Тожсамість імен „Русь“ і „Україна“ вже в тих часах (XVII ст.) маємо стверджену документально. В однім уступі інструкції гетьмана Петра Дорошенка для послів від Запорозького Війська з 2 жовтня 1670 р. на сойм читаємо таке:

„Метрополиту Киевского абы того которого всѣ духовныи и свѣцкиє **руского** Православъного **украинъского Народу** станы зъ Гетманомъ и войскомъ Запорозкимъ волною Елєкциєю оберутъ Пастыремъ потвержано“ [31].

---

[27] Michałowski: Księga pam. ст. 376. В грамотї для київо-братського монастиря з 11. I. 1651 р. говорить Хм., що Бог поміг йому „Ляховъ зъ Украины въ Польщу далеко прогнати“ (Акты южн. и зап. Россіи III, ст. 444).

[28] Лиш один одинокий кодекс діярія Мясковского, виданий у „Пам. врем. комм. кіевск.“ I. 3., ст. 333 має „tu w Ukrainie“, що могло-б указувати на Україну в тїснїйшім значінню. Але такій думцї противить ся, як кажу, контекст, а крім сього инші кодекси, у Міхаловского (ст. 375), Niemcewicza: Zbiór Pamiętników historycznych o dawnej Polszcze (IV, ст. 362), Zrzódła do dziejów polskich (вид. Ґрабовским і Пжездзєцким, I, ст. 9) мають „w Ukrainie“ без „tu“.

[29] Акты южной и зап. Россіи III., ст. 557.

[30] ibid. IX, ст. 167.

[31] Ориґінал інструкції в Архіві кн. Чарторийских у Кракові MS. 402, ст. 736. Фотоґрафічну знимку згаданого уступу зложив я в „Музею Наук. Тов., ім. Шевченка“. Перший звернув на нього увагу Липинський у книзї „Z dziejów Ukrainy“, ст. 159.

Старий переказ, що етноґрафічні границі українських земель сягають по Вислу, переховав ся і в народнїх думах і піснях з часів Хмельниччини і в штучній поезиї. Що більше, імя „Русь“ заступлене тут уже новим етнїчним іменем „Україна“.

В однїй думі так відзивають ся Жиди-втїкачі до мешканців города Полонного:

„Ей, Полоняне, полонянська громадо!
Колиб ви добре дбали,
Од Польщі ворота одбивали,
Да нас за Вислу річку хоч у одних сорочках пускали!
То-б ми за річкою Вислою пробували,
Да собі дїтей дожидали,
Да їх добрими дїлами наущали,
Щоб на козацьку Україну і кривим оком не поглядали“ [32].

І тут видно з зіставлення змісту, що та „козацька Україна“, на котру Жиди не мають поглядати оком ізза Висли, сягає по Вислу. Бо хоч Зборівський договір установив границї козаччини по Случ, хоч мусїв тим удоволяти ся наш нарід, співаючи: „Ой, чи бач, Ляше, що по Случ наше“ [33], то одначе властивими границями вважав нарід ріку Вислу, як бачимо з отсеї думи. Поляки благають козаків:

„Ей, козаки,
Ріднії брати!
Колиб ви добре дбали,
Да нас за річку Вислу хоч в одних сорочках пускали!“

На те відповідають козаки:

---

[32] Антонович і Драгоманів, op. cit. II, 1, ст. 24.
[33] ibid. ст. 40.

„Ей, Ляхи-ж ви, Ляхи,
Мостивії пани!
Колись наші діди над сією річкою козакували“ [34].

Що Україна в думах і піснях нашого народу, то землї по Вислу, видно зовсїм ясно. Напр.:

„То Лях до козака словами промовляє:
— Лучче-б, козурю, могли мої очі на потилиці стати,
Так би я міг ізза річки Висли на Україну поглядати!“[35].

В піснї про Перебійноса говорить ся, що як Поляки не хотїли згодити ся на те, щоб козацькі границї сягали по Случ, козаки збунтували ся й Поляки „утеряли Вкраїну“. І тут з зіставлення видно, що Україна то землї по Вислу, бо зараз дальше в тій піснї співаєть ся:

„Загнали Ляхів за річку Вислу,
Що не вернуть ся і в три роки“[36].

[34] ibid. ст. 112.
[35] ibid. ст. 115.
[36] ibid. ст. 40. В тій піснї читаємо в однім місцї:
„Заженїм Ляшка, вражого сина,
Аж за той Дунай глибокий“.

На основі сього пише п. Sochaniewicz: „Ukraińsko-ruska prawda dziejowa w świetle źródeł historycznych“, Львів, 1913, ст. 11, що „równie bowiem dobrze mógł pan B. (себ то я), lub jemu podobny historyk udowadniać, że Ukraina czy Polska rozciągały się etnograficznie aż po Dunaj“. Вже з дальшої части піснї, де сказано, що козаки „загнали Ляхів за річку Вислу“, міг був п. С. здогадати ся, що тут поетично названа Висла, як велика ріка, Дунаєм. А коли нї, то міг був повчити ся дечого з розвідки проф. Ягіча: Dunav-Dunaj in der slavischen Volkspoesie (Archiv f. slav. Philol. I, 1876), де на ст. 310-11 читаємо: „In ihr (в українській поезії) spielt Dunaj eine so hervorragende Rolle, in ihr ist die ganze Lebensgeschichte eines Kosaken oder eines kleinrussischen Mädchens so vielfach mit diesem Fluss verschlungen, dass ich befürchtete, es würde das Totalbild nicht recht deutlich zur Anschauung kommen, wenn ich sie nicht abgesondert behandeln hätte“. „Es braucht nicht erst ausdrücklich bemerkt zu werden, dass die so häufige Erwähnung des Dunaj diesem Namen zuletzt die ganze allgemeine Bedeutung eines Flusses oder auch nur Wassers überhaupt verleihen konnte“. Що в нашій піснї названа Висла поетично Дунаєм, знаємо, як сказано вище, вже з самої піснї, де дальше виразно про Вислу говорить ся. Але міг був п. С. пересвідчити ся про стійність своїх „арґументів“,

По старому переказу переховав ся погляд, що Україна сягає по Вислу, також і в штучній поезії. В одній вірші з XVII ст. говорить ся:

„Честь Богу хвала. Навіки слава війську дніпровому,
Що із Божої ласки загнали Ляшки к порту Висляному.
А род проклятий жидівський стятий, чиста Україна“[37].

З зіставлення змісту знову виходить, що Україна „чиста“ аж по Вислу!

Те саме бачимо в згадуваній уже драмі з 1728 р., „Милость Божія“. Там „Вість“ відзиває ся так до України:

„Далъ, Украино, все Богданъ твой ступаетъ,
Отъ Львова до Замосця скоро приступаетъ.
. . . .
. . . .
А по Вислу границу тебѣ закопавши“[38].

В часах Петра Великого вже зовсім виразно вживає ся імени „український нарід“. І так сам царь Петро писав: „**Народъ украинскій** зѣло уменъ, но мы можемъ быти отъ этого не въ авантажѣ . . .“[39]. Гетьман Пилип Орлик у листї до Запорожців з 23 квітня 1734 р. так писав: „Поблажала вправде Москва зъ початку **всему нашему народу Украинскому**“[40]. Той самий Орлик у письмі до короля Карла XII (без року, але між 1711 й 1713) пише: „sine consensu omnium tam spiritualium quam saecularium **Universae Ucrainae** ordinum ac statuum“ (без згоди всїх духовних і світських

заглянувши й до польської народньої поезії, де Висла називає ся деколи Дунаєм, напр.:

„Kasia wleci w tę Wisłę, w ten Dunaj“.
(Kolberg: Pieśni ludu polskiego, I, 1857, ст. 258).

[37] Антонович і Драгоманів, op. cit. II, 1, ст. 140.

[38] ibid. ст. 153. ѣ читай як ї

[39] Цитат у статї д. Черевка („Діло“, 1914, ч. 96).

[40] Скальковскій: Филиппъ Орликъ и Запорожцы (Кіевская Старина, 1882 апрѣль, ст. 112).

чинів і станів усеї України), а наш нарід зве „**Populus Ucrainensis**“ (український нарід), „**gens universa Ucrainensis**“ (весь український нарід[41]. Що Україною звали ся (коли ходить про поодинокі землї) не тільки пограничні землї, як напр. у XII ст. Переяславщина та галицьке Понизє, в XIII ст. галицьке Забуже, а від XVI ст. постійно середнє та нижнє Поднїпровє, то й на се маємо приклади. Україною була для нашого народу й Волинь, бо в одній піснї співаєть ся, як Татари, пограбивши Волинь:

„Везут Волиночку,
Молодую Вкраїночку“ [42].

А Подїллє зоветь ся рівнож в одній піснї „Україна Подольська“ [43].

Згадати-б тут ще й про карти України, що появляли ся протягом XVII й XVIII ст. Славний французький інжінєр Боплян (Beauplan), що довший час пробував на службі в польського короля Яна Казимира й подорожував по Українї, видав у 1651 р. та знову в 1660 р. твір п. з. „Description d'Ukranie, qui sont plusieurs provinces du royaume de Pologne contenues depuis les confins de la Moscovie jusques aux li-,

---

[41] Єнсен: Орлик у Швеції (Зап. Н. Т. ім. Ш., т. 92., ст. 114 і 116). Пор. ще ґравюру (ритовину) Голяндця Гондіюса з 1654 р., де Хмельницький названий „Cosaccorum et Plebis Ukraynen (sis) Dux“. (Гетьман козаків і українського поспільства). Антонович і Бец: Историческіе дѣятели юго-западной Россіи. Кіевъ 1885, між ст. 12 й 13. Форму „Українці“ в етнїчнім значінню бачимо на иншій ґравюрі з XVII. ст., де Хм. зоветь ся „Cosaccorum et Ukrainyensium Dux“ (гетьман козаків і Українців, ibid. між ст. 20 й 21). Чернигівський архиепископ Лазарь Баранович у своїй „Lutnia Apollinowa“ (Київ, 1671 ст. 419) пише:

„Ukraińcowi jeśli rzeczesz „chłopie“,
Na drugim wierszu to posłyszysz „chopię“.

[42] Антонович і Драгоманів, op. cit. I. ст. 84.

[43] ibid. II., 1, ст. 25. „Ukraina Podolska“ згадуєть ся напр. в 1585 р. в „Dyaryuszach sejmowych r. 1585“ (Script. rer. polon. XVIII), ст. 321 і 1671 р. в Starowolski: Pobudka albo rada na zniesienie Tatarów perekopskich (вид. Туровского, Краків, 1858), ст. 3.

mites de la Transylvanie“[44] (опис України, то б то великого числа земель, що сягають від границь Московщини до границь Семигороду), а крім того ґенеральну (загальну) і спеціяльні (подрібні) карти України. І хоч ґенеральна карта Бопляна з р. 1648/51 має заголовок „Delineatio generalis Camporum Desertorum vulgo Ukraina cum adiacentibus provinciis“ (Загальний нарис Диких Піль, звичайно званих Україною, з сусідніми землями), то одначе заголовок спеціяльної карти України з року 1650 „Delineatio specialis et accurata Ukrainae cum suis palatinatibus ac districtibus provinciisque adiacentibus“ (подрібний і докладний нарис України з її воєводствами, повітами й сусідніми землями) вказує на зовсім щось инше: імя „Україна“ обіймає тут усі етноґрафічні землї нашого народу, представлені на карті під повищим заголовком.

Зверну увагу й на голяндські репродукції (відбитки) карт Бопляна з 2-гої пол. XVII ст. На них маємо представлені отсї части з цілої України: 1. Ukrainae pars, quae Podolia palatinatus vulgo dicitur; 2. Ukrainae pars, quae Braclavia palatinatus vulgo dicitur; 3. Ukrainae pars, quae Kiovia palatinatus vulgo dicitur; 4. Ukrainae pars, quae Pokutia vulgo dicitur (Части України, звані звичайно воєводствами Подільським, Брацлавським, Київським і Покутєм).

Ся остання карта для нас особливо цікава. На нїй виступають як міста України (назвемо тут що важнїйші): **Галич** (котрий дав імя Галицькому князївству й нинїшнїй Галичинї), Коломия, Богородчани, Болшівцї, Букачівцї, Бурштин, Войнилів, Городенка, Делятин, Добрилів, Журавно, Заболотів, Єзупіль, Калуш, Коросятин, Космач, Косів, Кіцмань, Коршів, Купольники, Кути, Микуличин, Молотьків, Надвірна, Обертин, Підгайцї, Снятин, Тисьмениця, Товмач, Устє і т. д.,

---

[44] Основну студію про Бопляна з перекладом його твору й репродукцією карт видав Ляскоронський: Гильомъ Левассеръ-де-Бопланъ и его историко-географическіе труды относительно Южной Россіи. Кіевъ, 1901, а репродукції карт і вступну студію дав Кордт у „Матеріал-ах по исторіи русской картографіи“ вип. II, Київ, 1910, ст. 16—23 (карти I—IX).

і т. д. На французьких копіях спеціяльної карти України Бопляна, зладжених братами Сансонами в Парижі 1655 р. представлені поодинокі землї „великої України“ (de la Grande Ukraine), то б то України в етноґрафічних границях.

Бачимо з карт Боплянa, що в половинї XVII ст. „Україна“, се вже не якесь пограниче, не само Поднїпровє, а великі земельні простори від Московщини аж до Семигороду. А навіть коли взяти під увагу ґенеральну карту Боплянa, де Україна означена тільки яко часть земель нашого народу (то б то деякі українські землї Польщі), то одначе инші землї нашого народу на сїй карті се „Русь“ (Russia) в противенстві до „Московщини“ (Moscovia). І саме тут (пор. також вище Дорошенкову інструкцію з 1670 р. про „руський православний український нарід“) у тім рівноряднім зіставленню назв обох половин земель нашого народу, „Руси“ й „України“, можна бачити історичну основу до вживання в новійших часах подвійного імени в виді „Україна-Русь“, „українсько руський“ [45]. Вжеж і Хмельницький робив докори Полякам, „**Ukrainę i Ruś** nawet wszystką Lachom wypowiadając“ [46]. Але що цікавійше, на однiй карті України між „Urbes maiores Ukrainae“ виступає „**Leopolis** (Luwow seu Lemberg)“, а на французькій карті з 1719 р. читаємо: „La Russie Rouge ou Polonoise, qui comprend les **provinces de la Russie Rouge, de Volhynie et de Podolie**, vulgairement connues sous le nom **d' Ukraine** ou pays des Cosaques“. (Червона Русь, або польська, що обіймає землї Червоної Руси, Волинї й Поділля, звичайно знана під іменем України або землї ко-

---

[45] Цікаво порівнати з іменем „Україна-Русь“ се, що син царя Івана Грозного підписав ся „Пресвѣтлый царь и великій князь Москво-Россіи Θеодоръ Ивановичь бысть благодѣтель церкви“. Напись у головній банї Волоської церкви у Львові. Ол. Барвінський: Ставропигійске Брацтво Успеньске у Львовѣ, Львів, 1886, ст. 55.

[46] Діярій Мясковского в Michałowski: Księga pam., ст. 374 (Ukrainę nawet wszystkę i Ruś“), в Kognowicki: Zycia Sapiehów, III, ст. 138 („Ukrainę i Ruś nawet wszystką“), в Памятники кіевск. комм. I, 3, ст. 327 („Ukrainę i Ruś nawet wszystkę“), в Niemcewicz: Zbiór pam. histor. IV. ст. 359 („Ukrainę i Ruś nawet wszystkie“).

заків). Отже Україна тут і Червона Русь (Галичина) і Поділлє й Волинь![47]

Хоч може й занадто пересадним було-б не тільки в XVII ст., але й коли небудь ранійше числити етноґрафічні границі Руси по Вислу, все-ж-таки з усього сказаного вище бачимо, що від XVII ст. істнує нове народне імя „Україна“, котре вже тоді обняло всї етноґрафічні українські землї (Україну в тіснійшим значінню, то б то Подніпровє, Галичину, Покуттє, Волинь і Поділлє).

[47] Отсї карти находять ся в бібліотецї „Британського Музею“ в Лондонї, а в катальозї (всїх є 20) відмічені назвою „Ukraine“. Гл. про те в статї Подолянина: Ucraina seu terra Cosaccorum. (Рада 1912, ч. 219, передруковано в Дїлї 1912, ч. 233).